

Лекція 7

Тема лекції: «Фітосанітарні заходи в карантині рослин»

План лекції

1. Поняття «фітосанітарний захід», «належний рівень фітосанітарного захисту».
2. Основні принципи фітосанітарних заходів.
3. Порядок застосування фітосанітарних регламентацій.

Література

Мовчан О. М., Устінов І. Д. Карантинні шкідливі організми. Київ : Світ, 2000. 197 с.

Вигера С. М., Ключевич М. М., Ковальчук Р. Л. Холізм наук і освіти про здоров'я природи, якість харчових ресурсів, технології та їжу. Наукові аспекти збереження та відновлення природних ресурсів в умовах сучасного розвитку суспільства : Наукова монографія. Рига, Латвія : “Baltija Publishing”, 2024. С. 561–572.

Ключевич М. М., Вигера С. М., Ковальчук Р. Л. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку органічного виробництва фітопродукції в Україні. Moderní aspekty vědy: XLIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024. P. 147– 156.

Вигера С. М., Ключевич М. М., Ковальчук Р. Л. Обґрунтування новітньої методології забезпечення здоров'я фітоценозів. Moderní aspekty vědy: XLVII. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2024. P. 166–175.

Курс лекцій з навчальної дисципліни «Зовнішній і внутрішній карантин» для студентів ОС «Магістр» спеціальності 202 «Захист і карантин рослин» галузі знань 20 «Аграрні науки та продовольство» / [Гурманчук О. В., Плотницька Н. М., Невмержицька О. М.]. Житомир, ПНУ. 2022. 93 с.

Барановський М.М., Устінов І.Д., Мовчан О.О. Рекомендації з ідентифікації та захисту рослин від адвентивних видів трипсів в умовах закритого ґрунту України. Біла Церква, 2000. 37с.

Станкевич С. В., Леженіна І. П., Мешкова В. Л. Лісова ентомологія: назви основних шкідників лісових насаджень. Вид. 2-ге, перероб. і доп.. Житомир: Видавництво «Рута», 2023. 136.

Зміст лекції

1. Поняття «фітосанітарний захід», «належний рівень фітосанітарного захисту»

Санітарний або фітосанітарний захід – це будь-який захід, що проводиться з метою:

- захисту життя або здоров'я тварин чи рослин від ризиків, що виникають внаслідок проникнення, укорінення чи поширення шкідливих організмів, хвороб, організмів, які є носіями хвороб, а також хвороботворних організмів;
- захисту життя або здоров'я людей та/або тварин від ризиків, що виникають від добавок, забруднюючих речовин, токсинів або хвороботворних організмів, які містяться у харчових продуктах або кормах;
- захисту життя або здоров'я людини від ризиків, що виникають внаслідок хвороб, як переносяться тваринами, рослинами або продукцією, що виробляється з них, або внаслідок проникнення, укорінення чи поширення шкідливих організмів;
- уникнення або обмеження іншої шкоди, що заподіюється внаслідок проникнення, укорінення чи поширення шкідливих організмів.

Санітарні або фітосанітарні заходи, зокрема, включають усі нормативно-правові акти, які стосуються питань забезпечення безпечності харчових продуктів, здоров'я тварин і карантину рослин; виробничі процеси та способи виробництва; процедури випробувань, інспекції та ухвалення; карантинні режими, включаючи відповідні вимоги щодо перевезення тварин чи рослин

або щодо матеріалів, необхідних для їх виживання під час перевезення; положення щодо відповідних статистичних методів, процедур відбору зразків та методів аналізу ризику; вимоги щодо пакування та маркування, які безпосередньо стосуються безпечності харчових продуктів.

Фітосанітарні заходи розробляються та/або переглядаються Головною державною інспекцією з карантину рослин України і приймаються відповідними органами державної влади згідно з їх повноваженнями. Розробка та перегляд фітосанітарних заходів проводиться на підставі: наукових принципів, відповідних процесів та методів виробництва; відповідності методам інспектування, відбору зразків та проведення фітосанітарної експертизи; рівня поширеності регульованих шкідливих організмів, наявності зон, у яких відсутні регульовані шкідливі організми, або зон з незначною їх кількістю; екологічних умов та умов навколишнього природного середовища; методів обробки; міжнародних стандартів у сфері карантину та захисту рослин; результатів аналізу ризику, проведеного за методикою, розробленою міжнародними організаціями; інформації, отриманої від міжнародних організацій, що використовується заінтересованими партнерами. Під час розроблення та здійснення фітосанітарних заходів щодо імпортованих об'єктів регулювання необхідно враховувати статус регульованих шкідливих організмів в Україні порівнюючи із статусом регульованих шкідливих організмів у країні походження. Забороняється довільна або необґрунтована дискримінація заінтересованих партнерів, що імпортують до України об'єкти регулювання з країн, у яких статус регульованого шкідливого організму такий, як в Україні. Фітосанітарні заходи, які здійснюються в іншій країні, вважаються еквівалентними тим, що застосовуються в Україні, якщо така країна об'єктивно доведе, що ці заходи відповідають рівню захисту рослин або перевищують його порівняно з тими, що здійснюються в Україні.

Фітосанітарні заходи, включаючи фітосанітарні правила, підлягають перегляду та оновленню в міру надходження нової науково обґрунтованої інформації або важливих (істотних) коментарів від заінтересованих партнерів.

Вони переглядаються не пізніше ніж протягом шести місяців після їх прийняття або останнього перегляду. Усі фітосанітарні заходи, прийняті за надзвичайних обставин, переглядаються та оновлюються не пізніше 6 місяців від дати їх прийняття або останнього перегляду, з метою забезпечення того, щоб такі заходи досягали, але не перевищували належний рівень фітосанітарного захисту. Результати аналізу ризику об'єктів регулювання, під яким необхідно розуміти процес оцінки біологічних, екологічних та економічних даних з метою визначення необхідності здійснення контролю за регульованими шкідливими організмами та необхідних фітосанітарних заходів, оформляються письмово і повинні містити таку інформацію: мета проведення аналізу; факти виявлення регульованих шкідливих організмів та шляхи їх проникнення (носії, тип передачі), укорінення та поширення; джерела інформації; висновки щодо оцінки фітосанітарного ризику, включаючи вірогідність заподіяння шкоди рослинам та наслідки, що можуть бути цим викликані; варіанти управління ризиком та причини, за якими відхиляються альтернативні варіанти. Результати аналізу ризику в письмовій та електронній формі повинні бути доступні для всіх заінтересованих осіб - як українських, так і іноземних. Проведення аналізу ризику здійснюється Головною державною інспекцією з карантину рослин України. Управління ризиком полягає у зменшенні ризику для життя та здоров'я рослин відповідно до належного рівня фітосанітарного захисту, який встановлений в Україні. При розгляді альтернативних варіантів зменшення ризику занесення карантинних організмів визначені фітосанітарні заходи не повинні обмежувати торгівлю більше, ніж необхідно для досягнення належного рівня фітосанітарного захисту, враховуючи технічну та економічну доцільність запропонованих альтернативних заходів. Для повідомлення про здійснення фітосанітарних заходів Головна державна інспекція з карантину рослин України: у триденний строк після завершення розроблення фітосанітарних заходів розміщує у періодичних виданнях відповідне повідомлення; інформує про фітосанітарні заходи Центр обробки запитів країн - членів Світової

організації торгівлі і Світової організації торгівлі (далі - Центр обробки запитів), який доводить їх до країн - членів цієї організації з метою зменшення впливу на експортні можливості заінтересованих партнерів. Повідомлення публікується не пізніше ніж за 60 днів до здійснення фітосанітарного заходу. Повідомлення складається за формою та вимогами відповідних міжнародних організацій або міжнародних договорів. У повідомленні зазначаються об'єкти регулювання, яких стосується та/або на які вплине фітосанітарний захід, з коротким змістом та обґрунтуванням щодо здійсненого заходу. На письмовий запит осіб чи заінтересованих партнерів Головна державна інспекція з карантину рослин України надає інформацію щодо фітосанітарних заходів із зазначенням у разі потреби положень, що істотно відрізняються від міжнародних стандартів. Головна державна інспекція з карантину рослин України розглядає письмові коментарі щодо надзвичайного фітосанітарного заходу, отримані від заінтересованих партнерів та осіб, і за їх письмовим запитом обговорює такі коментарі і враховує їх та результати обговорень при розгляді питання про внесення змін до надзвичайного фітосанітарного заходу. У разі виникнення надзвичайних обставин та, як наслідок, здійснення фітосанітарного заходу повідомлення публікується в офіційних друкованих виданнях органів державної влади. Головна державна інспекція з карантину рослин України визначає вплив надзвичайного фітосанітарного заходу на експортні можливості заінтересованих партнерів.

Фітосанітарні заходи в триденний термін після їх прийняття публікуються в офіційних друкованих виданнях відповідних органів державної влади. Фітосанітарні заходи здійснюються не раніше ніж через 6 місяців після опублікування, за винятком надзвичайних фітосанітарних заходів. Головна державна інспекція з карантину рослин України під час здійснення фітосанітарних заходів враховує: обсяги, необхідні для досягнення їх мети; недопущення прихованого обмеження для міжнародної торгівлі; уникнення довільного їх встановлення або дискримінації міжнародної торгівлі.

Головна державна інспекція з карантину рослин України забезпечує проведення перевірки, інспектування та ухвалення фітосанітарних заходів на підставі: відповідності вимогам міжнародних стандартів у сфері карантину та захисту рослин; контролю за їх виконанням; відбору зразків від об'єктів регулювання; звернення особи про проведення перевірки, інспектування та ухвалення; повідомлення особи про очікуваний час завершення цих процедур; попередньо отриманих результатів про фітосанітарний стан; науково обґрунтованої інформації, необхідної для проведення перевірки, інспектування та ухвалення; захисту комерційних інтересів заявника; оплати за проведення процедури перевірки, інспектування та ухвалення. Проведення огляду, обстеження, аналізу, знезараження та інспектування (оформлення фітосанітарного та карантинного сертифікатів) об'єктів регулювання здійснюється відповідно до Порядку проведення огляду, обстеження, аналізу, фумігації (знезараження) та інспектування (оформлення фітосанітарного та карантинного сертифікатів) об'єктів регулювання у сфері карантину рослин, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. № 705. Об'єкти регулювання, що вивозяться за межі митної території України (у тому числі реекспортуються), вивозяться та/або ввозяться в карантинну зону, підлягають огляду державним інспектором з карантину рослин. Огляд об'єктів регулювання передбачає проведення інспектування, під час якого здійснюється відбір зразків для проведення фітосанітарної експертизи. У разі складування, концентрації (нагромадження) та сортування у морських і річкових портах, на залізничних станціях, терміналах та в автопортах об'єктів регулювання проводиться їх огляд. З метою визначення фітосанітарного стану об'єктів регулювання державні інспектори з карантину рослин проводять систематичні обстеження земель сільськогосподарського призначення і земель лісового фонду, пунктів карантину рослин та прилеглої до них території (трикілометрової зони), місць обігу об'єктів регулювання. Обстеження проводиться державним інспектором з карантину рослин у період вегетації культурних рослин з такою періодичністю: кожного півріччя

- на місці виробництва або виробничій ділянці, на яких офіційно встановлено та підтримується статус вільних від регульованих шкідливих організмів;

- щороку у суб'єктів господарювання, які вирощують елітне насіння і садивний (посадковий) матеріал, на державних сортодослідних станціях, у плодородсадниках, інтродукційно-карантинних розсадниках і карантинних оранжереях ботанічних садів, а також на територіях, де запроваджено карантинний режим;

- один раз на два роки - у суб'єктів господарювання, що здійснюють виробництво та переробку сільськогосподарської продукції, на землях осіб, де не виявлено карантинних організмів, та на прилеглих до них територіях.

З метою виявлення та ідентифікації шкідливих організмів карантинними лабораторіями Державної служби з карантину рослин проводиться фітосанітарна експертиза, яка включає: здійснення аналізу фітосанітарного стану об'єктів регулювання з метою виявлення шкідливих організмів; визначення видів виявлених шкідливих організмів; підготовку висновку про карантинне значення виявлених шкідливих організмів.

Насіння і садивний матеріал, які ввозяться в Україну, підлягають висіванню або висаджуванню у визначених у карантинному дозволі господарствах чи у спеціальних розсадниках та оранжереях для виявлення прихованого зараження рослинного матеріалу і здійснення під контролем державного інспектора з карантину рослин заходів щодо оздоровлення.

На підставі результатів фітосанітарної експертизи кожного зразка об'єкта регулювання і оцінки виявлених шкідливих організмів державний інспектор з карантину рослин визначає фітосанітарний стан партії об'єктів регулювання та приймає рішення про застосування фітосанітарних заходів.

Фінансування фітосанітарних заходів здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів осіб та інших не заборонених законами України джерел. Вичерпний перелік платних послуг Державної служби з карантину рослин України визначається виключно Законом України «Про

карантин рослин» та включає в себе проведення огляду, обстеження, аналіз, знезараження, інспектування, обробку, організацію та здійснення контролю за роботами з фумігації (знезараження) об'єктів регулювання. Розміри платних послуг, які затверджує Кабінет Міністрів України, мають дорівнювати фактичним витратам на їх надання.

Суб'єктивна сторона: правопорушення може бути вчинене як з умислом, так і з необережності.

Суб'єктами правопорушення можуть бути як громадяни, так і посадові особи, до компетенції яких належить організація фітосанітарних заходів.

Порушення вимог щодо виконання фітосанітарних заходів – тягне за собою накладення штрафу на громадян від трьох до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб - від восьми до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Основні принципи фітосанітарних заходів.

Дані принципи пов'язані з правами та зобов'язаннями сторін МКЗР, що договори- ються. Вони повинні розглядатися спільно, у відповідності з повним текстом МКЗР, а не тлумачитись індивідуально. 1. Основні принципи

Суверенітет Згідно відповідних міжнародних угод договірні сторони мають суверенне право пропонувати та застосовувати фітосанітарні заходи для захисту здоров'я рослин на своїх територіях, а також визначати рівень захисту, який необхідний для оптимального здоров'я рослин. Відносно фітосанітарних заходів МКЗР проголошує, що: «З метою уникнення інтродукції та/або поширення регульованих шкідливих орга- нізмів на своїй території договірні сторони мають суверене право регулювати ввезення Стандарт 1 6 рослин, продуктів рослинного походження та інших об'єктів регулювання згідно відпо- відних міжнародних угод і з цією метою можуть: (а) пропонувати та застосовувати фітосанітарні заходи при ввезенні рослин, продуктів рослинного походження та інших об'єктів регулювання, включаючи, напри- клад, догляд, заборону на імпорту або проведення обробки;

(б) відмовляти у ввезенні або затримувати, або вимагати проведення обробки, знищення або вилучення з території договірних сторін рослин, продуктів рослинного походження та інших об'єктів регулювання або вантажів з ними, які не відповідають фітосанітарним заходам, які запроваджені та ухвалені відповідно до підпункту (а); (в) забороняти або обмежувати проникнення регульованих шкідливих організмів на їх територію; (г) забороняти або обмежувати ввезення на свою територію агентів біологічної боротьби та інших корисних організмів, які пропонуються та мають фітосанітарне значення для їх території» (Стаття VII.1) Здійснюючи ці повноваження та «маючи за мету звести до мінімуму втручання в міжнародну торгівлю...»(Стаття VII.2а) кожна договірна сторона зобов'язується діяти відповідно до положень Статті VII.2а МКЗР.

1.2 Необхідність Договірні сторони можуть застосовувати фітосанітарні заходи лише в тих випадках, коли ці заходи потрібні для уникнення інтродукції та/або поширення карантинних шкідливих організмів або обмеження економічного впливу регульованих некарантинних шкідливих організмів. В зв'язку з цим, МКЗР проголошує, що «договірні сторони не будуть, відповідно до їх фітосанітарних правил, застосовувати заходи вказані в (статті VII.11), ...крім випадків, коли ці заходи необхідні з фітосанітарної точки зору...» (Стаття VII.2а). Стаття VI.1б проголошує, що «договірні сторони можуть потребувати застосування фітосанітарних заходів по відношенню до карантинних шкідливих організмів та регульованих некарантинних шкідливих організмів за умови, що ці заходи... обмежені необхідним для карантину та захисту рослин...». Стаття VI.2а говорить про те, що «договірні сторони не будуть вимагати застосування фітосанітарних заходів відносно не регульованих шкідливих організмів».

Фітосанітарні процедури базуються на міжнародних стандартах та Законах України в сфері карантину рослин, включаючи проведення огляду, обстеження, аналізу, інспектування та здійснення організації та контролю за знезараженням об'єктів регулювання, що проводиться ліцензіатами, які

отримали ліцензію Міністерства аграрної політики України на проведення знезараження підкарантинних матеріалів та об'єктів, які переміщуються через державний кордон України та карантинні зони (далі – Ліцензіати) і визначають порядок та спосіб застосування фітосанітарних правил і включають в себе:

- визначення статусу шкідливого організму;
- застосування та встановлення статусу «захищена зона»; звітність по шкідливим організмам;
- організацію та контроль за проведенням обробки і знезараження (фумігації) об'єктів регулювання;
- порядок формування переліку регульованих шкідливих організмів; порядок здійснення державного нагляду в галузі карантину рослин; порядок оформлення фітосанітарних та карантинних сертифікатів; порядок проведення інспектування;
- порядок проведення огляду;
- порядок регулювання дерев'яних пакувальних матеріалів в міжнародній торгівлі;
- принципи карантину рослин при здійсненні міжнародної торгівлі; проведення аналізу;
- проведення обстеження;
- програми ліквідації шкідливих організмів;
- регульовані¹⁰ некарантинні шкідливі організми: концепція та застосування; системи сертифікації на експорт в галузі карантину рослин;
- фітосанітарний контроль об'єктів регулювання, які імпортуються, переміщуються транзитом або експортуються;
- фітосанітарні заходи;
- фітосанітарні процедури, які застосовуються до об'єктів регулювання при їх перевезенні в межах країни, переробці та реалізації;
- фітосанітарні терміни, що вживаються (глосарій); фітосанітарну сертифікацію.

3. Порядок застосування фітосанітарних регламентацій

Фітосанітарні процедури є обов'язковими для виконання органами державної влади, юридичними та фізичними особами.

Державне управління у сфері, карантину рослин здійснюється Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади з питань аграрної політики та органами державної служби з карантину рослин України.

Органи державної служби з карантину рослин України у своїй роботі керуються:

Конституцією України;

Законом України "Про карантин рослин";

Положенням про Державну службу з карантину рослин України, затвердженим наказом Міністерства аграрної політики України від 11 грудня 2003 року N 439, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 29 грудня 2003 року за N 1244/8565;

Стандартами та документами, що розробляє Міжнародна конвенція карантину і захисту рослин Продовольчої та сільськогосподарської організації Організації Об'єднаних Націй (ФАО ООН) та керівними документами Європейська та Середземноморська Організація карантину і захисту рослин, членом якої є Україна згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1994 року N 38 "Про вступ України до Конвенції заснування Європейської і Середземноморської організації захисту рослин".

Питання для самоконтролю

1. Яка мета фітосанітарної експертизи?
2. Які завдання карантину рослин?
3. Суть поняття "карантин рослин"
4. В яких випадках встановлюється особливий карантинний режим?
5. Що таке карантинний шкідливий організм?
6. Які нормативно-правові документи регламентують фітосанітарний контроль в Україні?

7. Подібність й відмінність між підконтрольними і підкарантинними матеріалами?

8. Яка рослинна сировина її товари належать до підкарантинних матеріалів?

9. Що належить до підкарантинних об'єктів?

10. Яка мета створення Терміну шкідливих організмів?

11. Ким затверджено Перелік шкідливих організмів?

12. В чому полягає суть рослинного карантину?

13. Які карантинні заходи використовуються в Україні?

14. З якими організаціями з карантину та захисту рослин в Україні заключено угоди?

15. Хто регулює роботу органів карантину рослин в Україні?